

19.8.2019

EOAK/5960/2018

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Matti Vartia

TARKKAILUUN SIJOITTAMINEN JA OLOSUHTEET SEN AIKANA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli Helsingin vankilan ja erityisesti rikosseuraamusesimies A:n toimintaa tarkkailuun sijoittamisessa ja olosuhteitaan tarkkailun aikana. Kantelija kertoo menettäneensä hermonsa vartijoille ruuanjaon yhteydessä ja heittäneen ruuat heidän päälleen. Kantelija kertoo katuvansa omaa virheellistä toimintaansa, mutta arvostelee toimintansa aiheuttamaa tapahtumaketjua. Kantelijan mukaan hänet jätettiin alasti kädet selän taakse sidottuna makaamaan tarkkailuselliin kameravalvonnassa monen tunnin ajaksi. Kantelijan mukaan tämän jälkeen hänelle annettiin ainoastaan alushousut vaatetuksiksi sekä patja. Kantelun mukaan hän ei saanut neljään päivään muuta vaatetusta, peittoa, tyynyä tai hygienia-atarvikkeita.

Kantelija arvosteli myös naisvartijan paikallaoloa hänen alasti riisuttamisensa aikana ja käsirautojen poistamisen aikana. Kantelussa epäiltiin myös, että valvomossa on ollut naisia seuraamassa häntä kameravalvonnalla hänen ollessaan alastomana.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin selvitys ja lausunto:

- Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskuksen lausunto 7.3.2019
- Helsingin vankilan johtaja [nimi poistettu] selvitys 31.1.2019
- Apulaisjohtaja [nimi poistettu] selvitys (11.12.2018), rikosseuraamusesimies A:n selvitys (2.12. ja 26.12.2018) sekä selvitykset vartijoilta B (4.12.2018), [nimi poistettu] (12.12.2018) [nimi poistettu] (12.12.2018), [nimi poistettu] (2.12.2018), C (6. ja 12.12.2018), [nimi poistettu] (12.12.2018) ja [nimi poistettu] (28.11.2018 ja 29.1.2019)

Käytettävissäni on ollut myös seuraavat asiakirjat:

- Ilmoitukset 1258/2018/Hev, 1308/2018/Hev, 1312/2018/Hev, 1316/2018/Hev
- Päätös vangin tarkkailusta 403/2018

Selvitys- ja lausuntopyynnössä (15.11.2018) pyydettiin toimittamaan kaikki tapaukseen liittyvät asiakirjat sekä videotallenne tapahtumista 18.10.2018 klo 10.30 alkaen vähintään neljän vuorokauden ajan siihen asti, kunnes kantelijalle annettiin haltuun peitto ja tyyny. Vankilassa on 16.11.2018 tarkastettu vankilan videotallenteet ja silloin oli viimeisin nähtävä tallenne päivältä 28.10.2018, joten pyydettyä tallennetta ei voitu enää saada järjestelmästä. Tapahtumista oli kuitenkin osittain saatavilla kuvatallenteita tapahtumien kulusta. Toimitetussa videotallenteessa näkyy, kun kantelija heittää ruuat ja kuinka hänen haltuunottoonsa varaudutaan. Videotallenteesta näkyy myös kantelijan haltuunotto ja kuljettaminen pois eristyssellistä sekä kantelijan vieminen tarkkailuselliin. Lisäksi tallenteista näkyy kantelijan ruualla sotkema eristysselli. Videotallenteissa ei ollut mukana ääntä.

3 RATKAISU

3.1 Tarkkailuun sijoittaminen ja menettely tarkkailuselliin siirrettäessä

3.1.1 Oikeusohjeita

Perustuslain 7 §:ssä säädetään oikeudesta henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen.

Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuimien. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

Vankien kohtelusta säädetään vankeuslain 1 luvun 5 §:n 1 momentissa seuraavaa.

Vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen.

Toimivaltuuksien käytön yleisistä periaatteista säädetään vankeuslain 1 luvun 6 §:n 3 momentissa seuraavaa.

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen on suoritettava virkatehtävänsä puuttumatta enempää kenenkään oikeuksiin ja aiheuttamatta suurempaa haittaa kuin on välttämätöntä ja puolustettavaa tehtävän suorittamiseksi.

Tarkkailuun sijoittamisesta säädetään vankeuslain 18 luvun 3 §:ssä.

Vanki saadaan sijoittaa huoneeseen tai selliin, jossa häntä voidaan ympärivuorokautisesti tarkkailla teknisin apuvälinein tai muulla tavoin, jos se on välttämätöntä:

- 1) päihtyneen tai päihdyttävien aineiden käyttämisen vieroitusoireista kärsivän vangin terveydentilan seuraamiseksi ja hänen turvallisuutensa varmistamiseksi;
- 2) itsemurhan tai itsetuhoisen käyttäytymisen estämiseksi; taikka
- 3) sellaisen väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, jota ei saada estetyksi muulla tavoin ja josta saattaa aiheutua vaaraa vangin tai muun henkilön turvallisuudelle taikka huomattavaa vahinkoa omaisuudelle.

Tarkkailuun sijoittamisesta on viipymättä ilmoitettava terveydenhuollon ammattihenkilölle. Lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön tulee mahdollisimman pian tutkia vangin terveydentila. Vankia on tarkoin seurattava teknisellä valvonnalla ja muulla tavoin.

Tarkkailuun sijoittaminen ei saa kestää pitempään kuin on välttämätöntä, eikä yli seitsemää vuorokautta. Tarkkailuun sijoittamista saadaan kuitenkin jatkaa, jos se on välttämätöntä 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetusta syystä. Tarkkailuun sijoittaminen on otettava uudelleen käsiteltäväksi enintään seitsemän vuorokauden väliajoin.

Vankeuslain 18 luvun 8 §:n mukaan tarkkailuun sijoittamisesta päättää turvallisuudesta vastaava virkamies tai, jos asia ei siedä viivytystä, valvonnan esimiestehtävissä toimiva virkamies.

Henkilöntarkastuksen menettelytavasta säädetään vankeuslain 16 luvun 9 §:ssä 1 momentissa.

Henkilöntarkastus suoritetaan todistajan läsnä ollessa. Jos henkilöntarkastus edellyttää vaatteiden riisumista, henkilöntarkastuksen suorittajan ja todistajan tulee olla samaa sukupuolta tarkastettavan kanssa. Vangin ollessa vankilan ulkopuolella Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen välittämässä valvonnassa henkilöntarkastus saadaan suorittaa ilman todistajan läsnäoloa, jos asia ei siedä viivytystä.

Rikosseuraamuslaitos on antanut ohjeen henkilöntarkastuksesta (dnro 1/004/2015). Sen mukaan henkilöntarkastuksen suorittajan ja todistajan tulee olla samaa sukupuolta kuin tarkastettavat vangit. Henkilöntarkastustilanteessa vankeja on kohdeltava heidän ihmisarvoaan kunnioittaen ja korostetaan virkamiehen asiallista ja ammatillista käytöstä ja kielenkäyttöä, koska henkilöntarkastusta suoritettaessa liikutaan ihmisarvoisen kohtelun kannalta herkillä alueilla. Tarkastuksen suorittavalta henkilöltä edellytetään tällöin erityistä hienotunteisuutta.

3.1.2 Tapahtumat ja saatu selvitys

Kantelija on ollut 13.10.2018 lähtien omasta pyynnöstään asutettuna eristysosastolla B12 selliin BE6.

Ilmoituksen (1308/2018/Hev) mukaan kantelija on 18.10.2018 klo 10.30 ruuanjaon yhteydessä alkanut heittää ruokaa vartijoiden päälle. Oven sulkemisen jälkeen kantelija uhkasi, että "aina kun ovi aukeaa, niin tapellaan. Päälle tulee kusta ja paskaa".

Rikosseuraamusesimies A teki 18.10.2018 päätöksen (403/2018) kantelijan tarkkailuun sijoittamisesta. Päätöksen perusteeksi on merkitty vankeuslain 18 luvun 3 §:n 1 momentin 3 kohta. Selvityksen mukaan päätös perustui kantelijan toimintaan ruuanjaon yhteydessä sekä uhkauksiin henkilökuntaan kohdistuvasta fyysisestä väkivallasta sekä eritteiden heittämisestä heidän päälle.

Rikosseuraamusesimies A päätti myös, että kantelija siirretään toiseen erityisosaston selliin, koska selliin BE6 kantelijalle oli annettu haltuun huomattavan paljon tavaraa, eikä sen olosuhteet siten soveltuneet tarkkailun täytäntöönpanoon.

Toimitetusta videotallenteesta ilmenee kantelijan ruuan heittäminen eristyssemissä ollessaan. Videotallenteen perusteella vaikutti siltä, että kantelija oli yhtäkkiä tätä ennen hermostunut jostain. Toimitetusta videotallenteesta ilmenee, että kantelija istui rauhallisen oloisesti eristyssemissä, kun häntä tultiin siirtämään toiseen selliin. Suojavarusteiden ja kilvin varustautuneiden vartijoiden tultua sellin kalteriseinän viereen, kantelija meni makaamaan lattialle vatsalleen pää seinään päin.

Ilmoituksen (1312/2018/Hev) ja saadun selvityksen mukaan kantelijan sellin ovi oli avattu klo 11.44 ja kantelija oli totellut käskytystä mennä sellin lattialle vatsalleen pää seinään päin. Tämän jälkeen hänelle laitettiin käsiraudat ja kannettiin eristysosaston käytävälle. Vaatteiden vaihtotilanteessa kantelija aloitti henkilökunnan uhkaamisen, "joka kerta kun ovi aukeaa alkaa tappelu, varautukaa siihen..." Tämän johdosta sitomista on jatkettu ja rikosseuraamusesimies A:n päätöksellä vaatteet oli leikattu pois kantelijan päältä.

Tämän jälkeen kantelija kannettiin klo 11.50 tarkkailuselliin BE4 alasti kädet selän taakse sidottuina. Kantelijan siirron suorittaneeseen toimintaryhmään kuului seitsemän vartijaa, joista yksi oli nainen.

Rikosseuraamusesimies A:n selvityksen mukaan vaatteiden vaihtotilanteessa kantelija aloitti suusanallisesti uhata virkakunnan henkeä ja terveyttä ja että esitettyjen uhkausten johdosta hän

teki päätöksen sitomisen jatkamisesta ja vaatteiden vaihtamisesta virkamiesten toimesta. Virkamiesten työturvallisuuden ja kantelijan turvallisuuden takaamiseksi vaatteiden vaihto ei tilanteessa onnistunut muilla keinoin kuin leikkaamalla.

Kantelijan siirtämisen suorittaneen toimintaryhmän kokoonpano määriteltiin kyseisellä hetkellä käytössä olevien vankilan tarjoamien henkilöstöresurssien perusteella. Selvityksen mukaan naisvartija olisi siirretty henkilöntarkastuksen ajaksi sivuun, mutta kantelijan toiminta aiheutti sen, että tilanne muuttui ennalta arvaamatta vieläkin uhkaavammaksi, joten toimintaryhmän piti olla kokonaisuudessaan paikalla. Tilanteessa naisvartija toimi esimiehen antamien ohjeiden mukaisesti. A viittaa myös valtiovarainministeriön suositukseen sukupuolten tasa-arvon edistämisestä valtion virastoissa, jonka mukaan kaikilla valtionhallinnon virkamiehillä tulee olla mahdollisuus työtehtävien suorittamiseksi ilman, että virkamiehen sukupuoli vaikuttaa asiaan.

Vartija C:n selvityksen mukaan hänen tehtävänsä oli varautua OC-sumuttimen käyttöön sekä ottaa kantelijan toinen jalka haltuun käsirautojen laitton ja sellistä käytävälle siirtämisen ajaksi. Alkuperäiseen suunnitelmaan kuului myös, että hän poistuu sivuun, kun kantelijaa aletaan riisua.

Vankilan johtaja katsoi, että vaatteiden vaihto on ollut perusteltua kantelijan esittämien uhkailujen vuoksi sen varmistamiseksi, ettei hänen vaatteissaan ole piilotettuna esineitä, joilla hän voisi aiheuttaa vaaraa henkilökunnalle. Koska naispuolinen vartija oli alkuperäisen suunnitelman muututtua kantelijan käytöksen vuoksi läsnä riisumistilanteessa, perusteltua olisi ollut jättää alusvaatteet kantelijan päälle.

Rikosseuraamusalueen aluekeskuksen lausunnossa katsotaan, että tarkkailuun sijoittamiselle ja sitomiselle siirron ajaksi on ollut vankeuslain mukaiset perusteet. Asiassa on sinällään ollut perusteet henkilöntarkastuksen suorittamiseksi ja kantelijan vaatteet on voitu henkilöntarkastuksessa vaihtaa. Vaatteiden vaihtaminen käsittää kuitenkin myös uusien vaatteiden pukeamisen riisuttujen tilalle. Kantelijan yllä olleiden vaatteiden leikkaamisen jälkeen hänelle olisi tullut tarjota uudet vaatteet.

Selvityksen perusteella riisutuksessa on ollut paikalla ainakin kuusi virkamiestä. Tämä on ilmeisesti johtunut kantelijan käytöksen aggressiivisuudesta. Vankeuslaissa ei varsinaisesti säädetä henkilöntarkastusta suorittavien virkamiesten määrästä, mutta riittävänä on pidetty, että henkilöntarkastuksessa on läsnä kaksi virkamiestä, joista toinen suorittaa itse tarkastuksen ja toinen on läsnä todistajana (mm. dnro 1215/4/09). Turvallisuussyyt voivat puoltaa useamman valvontahenkilökuntaan kuuluvan henkilön läsnäoloa henkilöntarkastuksen yhteydessä. Henkilöntarkastukseen ei tulisi kuitenkaan osallistua enempää henkilöstöä kuin mikä on suhteellisuus- ja välttämättömyysperiaatteen kannalta perusteltua. Aluekeskus ei pidä vankilan menettelyä henkilöntarkastusta suorittaneiden virkamiesten määrän osalta virheellisenä, ottaen huomioon tapahtuman olosuhteet ja kantelijan aggressiivinen käytös.

Alkuperäinen suunnitelman mukaan naispuolisen vartijan ei ollut tarkoitus osallistua henkilöntarkastukseen ja alkuperäisen suunnitelman mukainen toiminta olisi tältä osin täyttänyt lain vaatimukset. Aluekeskus katsoi, että tilanteen kärjistyminen henkilöntarkastuksen aikana ei ole olosuhteet huomioon ottaen voinut olla niin yllätyksellinen, etteikö siihen olisi tullut varautua niin, että tilanteeseen olisi ollut valmiina osallistumaan vain miespuolisia virkamiehiä.

3.1.3 Kannanotto

Tarkkailuun sijoittamisen edellytykset on vankeuslaissa asetettu varsin korkeaksi. Toimitetusta videotallenteesta ilmenee tapahtumien kulku varsin hyvin. Saadun selvityksen perusteella mi-

nulla ei ole aihetta epäillä, etteikö tapauksessa olisi ollut perusteita kantelijan tarkkailuun sijoittamiselle. Käsitykseni tapauksessa olisi ollut mahdollisuus valita kuitenkin myös toisenlainen toimintatapa, jolla olisi voitu välttää tarkkailuun sijoittaminen. Vangilla on muutoksenhakuoikeus tarkkailuun sijoittamista koskevaista päätöksistä, joten viime kädessä hallintotuomioistuimet ratkaisevat kysymyksen tarkkailuun sijoittamisen perusteiden riittävydestä.

Katson, että vankilan toiminnassa kantelijan siirtämisestä eristysosaston toiseen selliin tarkkailuun sijoittamisen johdosta ja sitomisessa siirtämisen aikana ei ole ilmennyt sellaista, joka antaisi aihetta toimenpiteisiin.

Henkilöntarkastuksen suorittamistapa

Ongelmallisena näen kuitenkin vankilan toiminnan kantelijan henkilöntarkastuksen yhteydessä useammassa eri kohdassa. Vankeusasetuksen 63 §:n mukaan tarkkailuun sijoittaminen käsittää henkilöntarkastuksen suorittamisen ja vaatteiden vaihdon. Oikeusasiamiehen ratkaisuihin on otettu kantaa siihen, miten henkilöntarkastus ja sen yhteydessä suoritettava vaatteiden vaihto tulisi suorittaa. Oikeusasiamies Jääskeläinen on päätöksessään (1215/4/09) ottanut kantaa tarkastusten suorittamistapaan siihen osallistuvan henkilökunnan määrän osalta. Kannanotossaan hän totesi seuraavan.

Pidän --- vankilan menettelyä arvostelulle alttiina vankeuslain 1 luvun 6 §:n 3 momentin suhteellisuusperiaatteen ja vähimmän haitan periaatteiden kannalta. Mielestäni 8-10 vankeinhoitolaitoksen henkilöstöön kuuluvan osallistuminen vangin tarkastukseen ei voi olla välttämätöntä. Näin usean henkilön osallistumiselle tarkastukseen ei ole saamissani selvityksissäkään osoitettu olevan pakottavaa esimerkiksi toiminnallisesti tai vankilan turvallisuuteen liittyvää perustetta.

Vankeuslain mukaan henkilöntarkastus ja muu kuin terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluvan suorittama henkilönkatsastus tehdään todistajan läsnä ollessa. Laissa ei säädetä todistajan läsnäolosta turvatarkastuksessa, eikä minkään tarkastustyyppin kohdalla siitä, kuinka monta itse tarkastuksen suorittajia tulee tai voi olla. Käsitykseni mukaan vankilassa suoritettavissa erilaisissa tarkastuksissa on yleensä riittävää, että läsnä on kaksi vankeinhoitoviranomaisten henkilöstöön kuuluvaa henkilöä, joista toinen suorittaa itse tarkastuksen ja toinen on läsnä todistajana. Vangin tarkastukseen ei tulisi osallistua enempää vankienhoitolaitoksen henkilöstöä kuin mitä on perusteltua vankeuslain 1 luvun 6 §:n 3 momentin mukaisen suhteellisuus- ja välttämättömyysperiaatteen kannalta. Vankilan turvallisuuteen liittyvät tarpeet voidaan toteuttaa ilman, että muilla mahdollisesti lähettyvillä olevilla vartijoilla on suoraa näköyhteyttä tarkastukseen. Toisin sanoen silloin, kun turvallisuusasiat edellyttävät useamman vartijan läsnäoloa tarkastustilanteessa, voidaan toimenpiteen aiheuttavaa vangin oikeuksiin puuttumisen astetta vähentää sillä, että muut vartijat ovat esimerkiksi sermin tai muun näköesteen takana.

Saadun selvityksen perusteella kantelijan henkilöntarkastukseen on osallistunut ainakin seitsemän vartijaa, mutta todennäköisesti tilannetta johtanut rikosseuraamusesimies A oli myös paikalla. Tapaukseen osallistuneiden vartijoiden ja rikosseuraamusesimiehen toimittamien selvitysten perusteella minulla ei ole aihetta epäillä, että kantelija käyttäytyi tilanteessa aggressiivisesti ja tilanne oli räjähdysherkkä, vaikka kantelija ei ole tilanteessa fyysisesti vastustanutkaan henkilökunnan toimintaa. Tältä kannalta voisin sinällään ymmärtää tarpeen henkilökunnan tavallista suuremmalle määrälle kantelijan henkilöntarkastuksessa. Henkilöntarkastuksen aikana sitomista ei kuitenkaan ollut lopetettu vaan kantelijan kädet olivat koko ajan selän taakse sidottuna. Käsitykseni mukaan tämä on seikka, joka olisi tullut huomioida paikalla tarvittavien vartijoiden määrää arvioidessa. Käsitykseni mukaan voidaan kyseenalaistaa, onko tarkastukseen osallistuneen henkilökunnan suuri määrä ollut perusteltua ja välttämätöntä kyseisessä tilanteessa.

Kantelijan pitäminen sidottuna koko henkilöntarkastuksen ajan on tarkoittanut sitä, että vaatteiden poisottaminen on tapahtunut siten, että henkilökunta on leikannut vaatteet pois kantelijan

päältä. Käsitykseni mukaan vankilan tapauksen mukainen toimintatapa vaatteiden riisumisessa voi tulla kyseeseen ainoastaan poikkeuksellisissa tilanteissa, joissa henkilökunnan turvallisuuteen kohdistuu sellainen konkreettinen uhka, joka estää sitomisen lopettamisen. En ole täysin vakuuttunut siitä, etteikö kantelijan tapauksessa olisi voitu toimia myös toisin, mutta toisaalta minulla ei ole myöskään perusteita kyseenalaistaa henkilökunnan arvioita tilanteen vaarallisuudesta. Tämän johdosta katson, että vaatteiden riisumistavan osalta asia ei anna minulle aiheutta enempään.

Vankeusasetuksen mukaan ennen tarkkailuun sijoittamista vangille on henkilöntarkastuksen lisäksi suoritettava vaatteiden vaihto. Vaatteiden vaihtaminen tarkoittaa uusien vaatteiden antamista vangille heti riisuutumisen yhteydessä sekä niiden päälle pukemista. Selvityksen mukaan kantelijalle ei ole annettu vaatteita riisuutumisen yhteydessä eikä edes sen jälkeen, kun hänet oli siirretty tarkkailuselliin. Tapauksessa ei siten ole ollut kyse vaatteiden vaihtamisesta vaan niiden poisottamisesta. Henkilöntarkastusta ja vaatteiden vaihtamista koskeva säännös ei tietenkään mahdollista sitä, että sen perusteella voitaisiin olla antamatta vangille vaatteita. Käsitykseni mukaan kantelijalle olisi tullut antaa viimeistään heti tarkkailuselliin sijoittamisen jälkeen mahdollisuus pukea vaatteet päälleen. Tapauksessa on siten menetelty virheellisesti, kun kantelijalle on joutunut olemaan henkilöntarkastuksen jälkeen alasti ilman vaatteita. Käsittelen kantelijan alastomana pitämistä tarkkailusellisissä jäljempänä kohdassa 3.3.

Todettakoon, että Euroopan neuvoston kidutuksen vastainen komitea (CPT) on eri maihin tekeillä tarkastuskäynneillä kiinnittänyt huomiota siihen, kuinka riisuutumisesta edellyttävä tarkastus tulisi tehdä. CPT on pitänyt perusteltuna toteuttaa tällaiset tarkastukset siten, että riisuminen tapahtuu kahdessa vaiheessa. Ensin riisutaan vaatteet vyötärön yläpuolelta ja ne puetaan takaisin päälle ennen kuin riisutaan vaatteet vyötärön alapuolelta.

Tapauksessa on ollut erittäin ongelmallista myös se, että kantelijaa alasti riisutettaessa paikalla oli kantelijan kanssa toista sukupuolta oleva vartija. Vankeuslain mukaan, jos henkilöntarkastus edellyttää vaatteiden riisumista, henkilöntarkastuksen suorittajan ja todistajan tulee olla samaa sukupuolta tarkastettavan kanssa. Tapauksessa on siten toimittu vastoin selvää lainsäädäntöä.

Käsitykseni mukaan rikosseuraamusesimies A:n toiminnalle esittämiä perusteita ei voida pitää sellaisina, että niille voitaisiin muutenkaan antaa merkitystä menettelyä arvioitaessa. Tapauksessa oli kyse eristysosaston sisällä tapahtuvasta vangin siirtämisestä sellistä toiseen selliin. Kantelijan siirtämiseen ja tarkastamiseen osallistui ainakin toimintaryhmä, johon kuului seitsemän suojarusteisiin pukeutunutta ja voimakäyttövälinein varustautunutta vartijaa. Kantelija on ollut henkilöntarkastuksen ja vaatteiden riisumisen aikana kädet selän taakse sidottuna. Tältä kannalta en ole samaa mieltä siinä, että kantelijan riisuttamiseen ja sen jälkeiseen turvalliseen siirtämiseen tarkkailuselliin ei olisi riittänyt kuusi toimintaryhmän miespuolista vartijaa ilman seitsemän naispuolisen vartijan mukanaoloa.

Päätösvalta tarkkailuun sijoittamisesta

Vankeuslain mukaan tarkkailuun sijoittamista päättää turvallisuudesta vastaava virkamies ja rikosseuraamusesimies voi päättää asiasta ainoastaan kiireellisissä tilanteissa, kun asia ei siedä viivytyksiä. Tapauksessa tarkkailupäätös on tehty aamupäivällä arkipäivänä, jolloin turvallisuudesta vastaava virkamies tai hänen sijaisensa on lähtökohtaisesti paikalla. Kantelija oli myös jo valmiiksi asutettuna eristysosastolle toiseen eristysselelliin ja hän ei ole siten voinut enää aiheuttaa vaaraa henkilökunnalle. Tämä on tullut huomioida arvioitaessa asian kiireellisyyttä. Käsitykseni mukaan asian kiireellisyys tarkoittaa lähinnä sitä, että vanki on tällöin pakko välittömästi siirtää tarkkailuselliin. Tapauksessa asian kiireellisyyttä vastaan puhuu myös se, että tapahtumasta oli kulunut jo yli tunti ennen kuin kantelija siirrettiin tarkkailuselliin. Saadusta selvityksestä

ei ilmene syytä eikä siinä ole otettu kantaa siihen, miksi rikosseuraamusesimies on tehnyt kyseisen päätöksen.

Olen Helsingin vankilaan marraskuussa 2018 tekemälläni tarkastuksella (EOAK/5563/2018) kiinnittänyt huomiota siihen, että vankilassa rikosseuraamusesimiehet tekivät tarkkailuun sijoittamista koskevat päätökset. Pyysin vankilaa ja Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskusta yhdessä käymään läpi vankilan käytännöt ja toimintatavat tarkkailuun sijoittamisesta ja ryhtymään tarvittaviin toimenpiteisiin asiassa. Tämän johdosta en tässä yhteydessä näe tarvetta asian enemmän selvittämiseksi. Saatan edellä todetun huomion kuitenkin vankilan johtajan ja rikosseuraamusesimies A:n tietoon ja huomioitavaksi.

3.2 Sitominen tarkkailun aikana

3.2.1 Oikeusohjeita

Sitomisesta säädetään vankeuslain 18 luvun 2 §:ssä.

Vangin välitöntä toimintavapautta saadaan rajoittaa käsiraudat laittamalla, muovista sidettä käyttämällä, sylkemisen estävää suojaa käyttämällä tai muulla vastaavalla tavalla, jos se on välttämätöntä:

- 1) karkaamisen estämiseksi kuljetuksen aikana;
- 2) sellaisen väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, jota ei saada estetyksi muilla tavoin ja josta saattaa aiheutua vaaraa vangin tai muun henkilön turvallisuudelle taikka huomattavaa vahinkoa omaisuudelle;
- 3) uhkaavan väkivallan torjumiseksi; tai
- 4) henkilönkatsastuksen turvaamiseksi.

Sitomista ei saa jatkaa pitempään kuin on välttämätöntä. Jos vanki sidotaan 1 momentin 2 kohdan nojalla, on mahdollisuuksien mukaan kuultava lääkäriä. Kun vanki on kuultavana tuomioistiuksessa, sitominen on lopetettava, jollei puheenjohtaja erityisestä syystä toisin määrää. Sitominen on lopetettava myös, jos se on välttämätöntä lääketieteellisen toimenpiteen suorittamiseksi.

Voimakeinojen käytöstä säädetään vankeuslain 18 luvun 6 §:ssä.

Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä on virkatehtävää suorittaessaan vankilassa, sen alueella ja välittömässä läheisyydessä, vangin kuljetuksen aikana sekä Rikosseuraamuslaitoksen valvonnassa toiminnassa oikeus käyttää voimakeinoja:

- 1) vangin karkaamisen tai luvatta poistumisen estämiseksi, vastarinnan murtamiseksi ja tässä tai 16 luvussa tarkoitetun valvonta-, tarkastus- ja turvaamistoimenpiteen suorittamiseksi;
- 2) 17 luvussa tarkoitetun vankilaan pääsyn estämiseksi, esineiden ja tavaroiden haltuun ottamiseksi, alueelta poistamiseksi sekä kiinniottamisen ja säilöissäpidon toimittamiseksi; sekä
- 3) henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen tai muun henkilön terveyttä vaarantavan teon taikka tapahtuman uhatessa luvattoman pääsyn estämiseksi, esteen poistamiseksi tai kulkuneuvon pysäyttämiseksi.

Voimakeinojen on oltava tarpeellisia ja olosuhteisiin nähden puolustettavia. Puolustettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat. Voimankäytövälineitä saa käyttää ainoastaan asianmukaisen koulutuksen saanut virkamies.

Sillä, joka 1 momentissa tarkoitetun virkamiehen pyynnöstä tai suostumuksella tilapäisesti avustaa virkamiestä tilanteessa, jossa on välttämätöntä turvautua sivullisen voimakeinoapuun tämän pykälän mukaisen erittäin tärkeän ja kiireellisen virkatehtävän suorittamisessa, on oikeus mainitun virkamiehen ohjauksessa sellaisten välttämättömien voimakeinojen käyttämiseen, joita voidaan olosuhteisiin nähden pitää puolustettavina.

Voimakeinojen käytön liioittelusta säädetään rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momentissa ja 7 §:ssä.

3.2.2 Tapahtumat ja saatu selvitys

Ilmoituksen (1312/2018/Hev) ja tarkkailupäätöksen (403/2018) mukaan kantelija on 18.10.2018 klo 11.50 siirretty kantamalla selliin BE4 ja selli suljettu. Käsiraudat on poistettu kantelijalta klo 15.30.

Kantelija on ollut siten tarkkailusellissä 3 tuntia 40 minuuttia ennen käsirautojen poistamista.

Videotallenteesta ilmenee, että neljä vartijaa kantoivat kädet selän taakse sidotun ja alastoman kantelijan tarkkailuselliin ja laskivat hänet vatsalleen sellin lattialle viidennen vartijan ollessa oven suussa. Kantelija jäi makaamaan paikallaan lattialla ja tilanne vaikutti rauhalliselta. Vartioiden poistuttua sellistä ja suljettua sellin oven kantelija oli vähän ajan kuluttua kammennut itsensä istuma-asentoon. Tämän jälkeen kantelija oli katsonut valvontakameraan päin ja sen jälkeen kääntänyt selkänsä siihen suuntaan.

Rikosseuraamuskeskimies A:n selvityksen mukaan sitomisen jatkaminen eristyksellissä perustui vankeuslain 18 luvun 2 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohtaan eli väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseen ja uhkaavan väkivallan torjumiseen. Selvityksen mukaan sitominen on välittömästi lopetettu, kun sitomisen perusteet eivät ole enää täyttyneet. Selvityksessä viitataan vankitietojärjestelmään tehtyyn kirjaukseen siitä, että kantelija on klo 13.30 jatkanut kaltereiden potkimista.

Sitomisen lopettaminen hallitusti kuuluu Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten turvallisuus- ja voimankäytön koulutuksiin. Sitomisen lopettaminen on jokaisessa tilanteessa arvioitava sitomisen kohteen toiminnan johdosta tapauskohtaisesti. Sitomista ei missään tilanteessa myöskään jatketa pidempään kuin se on tarpeellista.

Kantelijan tilanteessa esittämät laittomat uhkaukset kohdistuivat virkamiesten henkeen ja terveyteen. Tässä yhteydessä A ilmoitti kantelijalle, että mikäli hän uhkaa virkamiesten henkeä ja terveyttä fyysisellä väkivallalla on hänen sitomistaan jatkettava, jotta hän ei aiheuta vaaraa virkamiesten hengelle ja terveydelle taikka pysty vahingoittamaan itseään.

Kantelijaa tarkkailuselliin sijoittamisen tilanteessa sitomista ei pystytty lopettamaan turvallisesti niin, että sitomisen lopettamisesta ei olisi aiheutunut välitöntä vaaraa virkamiesten hengelle ja terveydelle.

A antoi B-osastolla paikalla olleille virkamiehille ohjeeksi lopettaa kantelijan sitominen sen jälkeen, kun hän rauhoittuu ja sitominen voidaan lopettaa turvallisesti.

Vankilan B 12 osastolle ei ole rakennettu selliä, missä olisi esteet eritteiden heittäminen ehkäisemiseksi. Tällä rakenteellisella ratkaisulla olisivat virkamiehet pystyneet turvallisesti puhuttamaan ja seuraamaan kantelijan tilannetta näkö- ja kuuloetäisyydeltä.

Vartija B:n selvityksen mukaan hän poisti käsiraudat kantelijalta esimiehen ohjeistuksen mukaan, kun kantelija rauhoittui ja suostui yhteistyöhön. Kello oli tällöin noin klo 15.30.

Vartija C:n selvityksen mukaan hän jakoi yhdessä vartija B:n kanssa eristysosastolle päivällisen, missä yhteydessä käsiraudat poistettiin kantelijalta. C avasi kantelijan sellin oven ja jäi osittain näkyville oven taakse tilanteen mahdollisesti muuttuessa uhkaavammaksi. C kertoi katsoensa toiseen suuntaan, kun vartija B poisti käsiraudat kantelijalta ja antoi ruuan.

Vankilan johtajan mukaan siltä osin, kun käsien sitomista selän takana on tarkkailusellissä jatkettu reilun kolmen ja puolen tunnin ajan, hän pitää menettelyä virheellisenä. Sitomisen jatkaminen ei enää siinä vaiheessa ole ollut välttämätöntä, koska kantelija oli ns. kalterisellissä. Kyseisessä sellissä vanki on kaltereiden takana eikä pääse esimerkiksi hyökkäämään henkilökunnan päälle. Kantelija on kyllä uhannut eritteiden päälle heittämisellä henkilökuntaa. Vankilassa ei tällä hetkellä ole sellaista tarkkailusellistä, jossa olisi pleksiä tai muuta sellaista estämässä eritteiden päälle heittämisestä. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna sitomisen jatkamista siihen asti, että henkilö rauhoittuu, voidaan pitää ymmärrettävänä.

Lähtökohtaisesti sitomisvälineet pitäisi poistaa tarkkailuselliin sijoittamisen yhteydessä tai ainakin tehdä suunnitelma niiden poistamisesta ilman viivytystä. Vangin käyttäytyessä väkivaltaisesti sitomisvälineiden poistaminen on aina riski myös henkilökunnan turvallisuudelle. Voimankäytön koulutuksissa niiden poistamista turvallisesti kuitenkin harjoitellaan. Sitomisen jatkamista niin kauan, kunnes vanki on rauhoittunut ei voida välttämättömyysvaatimuksen näkökulmasta kuitenkaan pitää hyväksyttävänä, koska sitominen tällä perusteella voisi jatkua erittäin pitkään vangin käytöksestä riippuen.

Asiassa saadun selvityksen ja rikosseuraamusesimies A:n kuulemisen perusteella vankilan johtaja katsoi, että sitomisen jatkamisen tarkkailusellissä ei ole ollut perusteltua, ja että virheellinen päätös on perustunut väärään laintulkintaan. Tarkempaa ohjeistusta esimerkiksi käsiraudojen poistamisesta ei ole vaan päätöksen tekävä virkamies joutuu soveltamaan jonkin verran tulkinnanvaraisia säännöksiä.

Siltä osin kuin naispuolinen vartija on ollut mukana käsiraudojen poisottamiseen liittyneessä tilanteessa, johtaja toteaa, että kantelijan alastomuuden vuoksi tilanteessa olisi tullut olla pelkästään miesvartijoita.

Rikosseuraamusalueen aluekeskuksen lausunnon mukaan vankeuslain mukaan sitomista ei saa jatkaa pitempään kuin on välttämätöntä. Kantelija on ollut sidottuna yhteensä melkein neljä tuntia. Aluekeskus voi yhtyä vankilan johtajan näkemykseen menettelyn virheellisyydestä sitomista jatkettaessa tarkkailusellissä. Asiassa ei ole ollut perusteita jatkaa sitomista sen jälkeen, kun kantelija on siirretty tarkkailuselliin.

Aluekeskuksen näkemyksen mukaan käsiraudojen poistamisessa olisi lähtökohtaisesti tullut olla läsnä vain vangin kanssa samaa sukupuolta olevia virkamiehiä. Naispuolinen vartija on kuitenkin ollut tilanteessa oven toisella puolella, katsoen toiseen suuntaan. Yksityisyyden loukkaus on tältä osin ollut vähäisempi, mikäli naispuolinen vartija ei ole ollut kantelijan näköyhteydessä.

3.2.3 Kannanotto

Tarkkailuun käytetty eristysseili on paikka, jossa vanki on vankilan tiukasti kontrolloimassa tilassa ja jossa vangin toimintakykyä on voimakkaasti rajoitettu. Tarkkailusellissä on muusta tilasta kaltereilla erotettu tila, jonne kantelija sijoitettiin. Kuten vankilan johtajan selvityksessä on todettu, vanki ei siten pääse esimerkiksi hyökkäämään henkilökunnan päälle. Tarkkailussa vankia valvotaan kameravalvonnalla, mikä myös vähentää vangin ja henkilökunnan fyysisen kohtaamisen tarvetta. Eristysseillissä vanki ei siten voine käytännössä aiheuttaa vaaraa ja uhkaa henkilökunnalle. Käsitykseni mukaan vangin sitominen hänen ollessaan eristysseillissä voi tulla kyseeseen vain poikkeuksellisissa tilanteissa.

Vankeuslaissa on asetettu varsin korkea kynnys sitomiselle. Käsitykseni mukaan tapaukseen voinee soveltua lähinnä sitomisen edellytykseksi asetettu säännös siitä, että se on välttämätöntä kantelijan sellaisen väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, jota ei saada estetyksi muulla tavoin ja josta saattaa aiheutua vaaraa henkilökunnan turvallisuudelle tai uhkaavan väkivallan torjumiseksi. Käsitykseni mukaan saadussa selvityksessä ei ole esitetty sellaisia perusteita, joiden voitaisiin katsoa oikeuttavan kantelijan sitomisen jatkamisen kyseisellä perusteella vielä tarkkailuselliin sijoittamisen jälkeen.

Kuten vankilan johtajan selvityksestä ilmenee, voimankäyttökoulutuksessa harjoitellaan sitomisvälineiden turvallista poistamista. Yhdyn vankilan johtajan toteamaan siitä, että sitomisen lopettamisen edellytykseksi ei voida asettaa sitä, että vangin on rauhoituttava ennen sitomisen lopettamista. Videotallenteen perusteella vaikuttaa myös siltä, että kantelija on ollut varsin rauhallinen, kun hänet on viety tarkkailuselliin. Käsitykseni mukaan sitomisen jatkamista ei ole voitu perustella sillä, että sitomista ei olisi voitu turvallisesti lopettaa.

Kantelijan sitomisen tarpeellisuutta on perusteltu myös sillä, että tarkkailusellissä ei ole pleksiä, joka estäisi vankeja heittämästä eritteitä. Käsitykseni mukaan kyseiselle rakenteellisella seikalla ei voida myöskään perustella kantelijan sitomista.

Apulaisoikeusasiamies Pajuoja on 28.2.2017 päätöksessään (346, 347, 349 ja 366/4/16) ottanut kantaa tarkkailuselliin sijoitetun vangin sitomiseen tilanteessa, jossa vanki oli sotkenut selliä ruualla ja ulosteilla. Päätöksessä todettiin seuraavaa.

Käsitykseni mukaan kantelijan käsien selän taakse sitomisen ja sen jälkeisen kalteriseinään sitomisen tarkoituksena on ollut estää häntä jatkamasta sellin sotkemista. Vankeuslaissa on selvät säännökset siitä, milloin ja millä edellytyksin vanki voidaan sitoa. Tapaukseen voisi soveltua lähinnä vankeuslain 18 luvun 2 §:n 1 momentin 2 kohta, jonka mukaan vanki voidaan sitoa, jos se on välttämätöntä sellaisen väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi, jota ei saada estetyksi muilla tavoin ja josta saattaa aiheutua vaaraa vangin tai muun henkilön turvallisuudelle taikka huomattavaa vahinkoa omaisuudelle.

Käsitykseni mukaan pelkästään tapauksenkaltaista sellin sotkemista ei voida pitää sellaisena säännöksessä tarkoitettuna väkivaltaisena käyttäytymisenä, jonka hillitsemiseksi sitominen olisi mahdollista. Jos vanki esimerkiksi heittää henkilökuntaa ulosteilla kyse voi olla säännöksessä tarkoitettuna henkilökunnan turvallisuudelle vaarallisesta väkivaltaisesta käyttäytymisestä, koska ulosteista voi aiheutua erilaisia tartuntariskejä. Tällöin vanki voisi olla säännösten perusteella mahdollista sitoa. Eritysselliin sijoitetun kohdalla tämä voinee tulla kyseeseen vain poikkeuksellisissa tilanteissa, koska henkilökunnalla on mahdollisuus suojautua tilanteessa muun muassa kilvin ja suoja-asuin.

Vankilan johtaja ja aluekeskus katsovat, että kantelijan sitominen ei ole ollut välttämätöntä tarkkailuselliin sijoittamisen jälkeen ja että tapauksessa on siten menetelty virheellisesti, kun kantelijan sitomista on jatkettu tarkkailuselliin siirtämisen jälkeen.

Voin yhtyä vankilan johtajan ja aluekeskuksen asiasta toteamaan. Käsitykseni mukaan tapauksessa ei ole tullut ilmi seikkoja, joiden perusteella kantelijan sitomista tarkkailusellissä voitaisiin pitää perusteltuna. Katson, että asiassa on menetelty virheellisesti siinä, kun kantelijan sitomista on jatkettu tarkkailuselliin sijoittamisen jälkeen. Menettelyn moitittavuutta lisää sitomisen varsin pitkä kesto.

Naispuolisen vartijan läsnäolo käsirautoja poistettaessa

Saadussa selvityksessä ei kiistetä kantelijan kertomaa siitä, että käsirautoja avattaessa oven-suussa oli seisomassa naisvartija, vaikka kantelija oli sellissä alasti. Vartija C on selvityksessä myöntänyt jääneensä osittain näkyville oven taakse tilanteen mahdollisesti muuttuessa uhkavammaksi, mutta kertoi katsoneensa tilanteessa toiseen suuntaan.

Vankeuslain mukaan henkilöntarkastuksen suorittajan ja todistajan tulee olla samaa sukupuolta tarkastettavan kanssa, jos vankia riisutetaan tarkastuksessa. Tapauksessa kantelija oli riisutettu, eikä hänelle ollut sen jälkeen annettu vaatteita ennen käsirautojen poistamista. Käsitykseni mukaan ei voi olla niin, että kantelijalle suoritettuun käsirautojen irrottamiseen olisi siten voinut osallistua muita kuin kantelijan kanssa samaa sukupuolta olevia vartijoita.

Käsitykseni mukaan naispuolinen vartija on tapauksessa osallistunut käsirautojen poistoon, vaikka hän olisi katsonutkin toiseen suuntaan. Käsitykseni mukaan kyseisessä tilanteessa ovella olevan vartijan olisi siten täytynyt olla miespuolinen. Yhdyn asiassa vankilan johtajan näkemykseen ja katson, että asiassa on menetelty virheellisesti, kun naispuolinen vartija on osallistunut käsirautojen poistamiseen kantelijalta.

3.3 Vaatteiden, vuodevaatteiden ja hygieniatarvikkeiden haltuun antaminen tarkkailun aikana

3.3.1 Oikeusohjeita

Tarkkailun täytäntöönpanosta säädetään valtioneuvoston vankeudesta antaman asetuksen (jäljempänä vankeusasetus) 63 §:ssä.

Tarkkailun aikana vangin oikeuksia voidaan rajoittaa, jos se on välttämätöntä tarkkailun tarkoituksen toteutumiseksi. Vangin oikeuksien rajoituksissa on otettava huomioon tarkkailuun sijoittamisen peruste. Ennen tarkkailuun sijoittamista vangille on tehtävä henkilöntarkastus ja hänen vaatteensa on vaihdettava. Tarkkailun aikana vangin on käytettävä vankilan antamaa vaatetusta.

Tarkkailuun sijoitetulle vangille voidaan antaa haltuun kohtuullinen määrä sellaisia esineitä ja aineita, joiden haltuun antaminen ei vaaranna hänen turvallisuuttaan tai tarkkailun tarkoitusta. Vangille tulee järjestää mahdollisuus tupakointiin, jollei siitä tarkkailun peruste huomioon ottaen aiheudu vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka vangin tai muun henkilön turvallisuudelle.

Vangin ulkoilu ja peseytyminen tapahtuvat erillään muista vangeista. Tapaaminen voidaan järjestää vankeuslain 13 luvun 3 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla erillään muista vangeista.

Tarkkailuun käytettävän huoneen tai sellin ilmanvaihdon, lämmityksen ja valaistuksen on oltava riittävät. Vangin haltuun on annettava vuodevaatteet, jollei niiden antaminen vaaranna hänen turvallisuuttaan.

Rikosseuraamuslaitos on antanut määräyksen vankien laitosvaatetuksesta (1/004/2016). Sen mukaan laitoksessa tarvittaessa käytettäväksi on eristetyin vangin paita (lyhythihainen) ja eristetyin vangin housut (lyhyet) sekä repeytymätön peite ja tyyny eristetyille, paloturvallinen.

3.3.2 Tapahtumat ja saatu selvitys

Ilmoituksen (1312/2018/Hev) mukaan kantelija on sijoitettu tarkkailuselliin 18.10.2018 klo 11.50. Kantelijalle on annettu haltuun patja ja kalsarit 18.10.2018 klo 15.40 sekä t-paita ja sukat 19.10.2018 klo 13.15.

Ilmoituksesta (1316/2018/Hev) ilmenee, että kantelija oli jo 19.10.2018 klo 7.30 kysynyt, olisiko mahdollista saada vuodevaatteet haltuun. Ilmoituksessa todettiin lisäksi seuraavaa.

Rikosseuraamusesimies (rse) [A] yrittää puhuttaa vv [kantelijaa] ja tiedustelee ”Kuinka käytös sujuu jatkossa? Jos sinä, et enää uhkaa henkilökuntaa etkä heitä ruokaa uudestaan henkilökunnan päälle, on sinulla mahdollisuus saada vuodevaatteet, Aiotko vielä jatkaa eilen uhkaamasi toimintaa henkilökuntaa kohtaan, eilen uhkasit heittäväsi virtsaa – ulosteita henkilökunnan päälle? Uhkasit myös henkilökuntaa fyysisellä väkivallalla. Kuinka aiot toimia?”

Vv [kantelija] vastaa, ”Vittu tarvitseeko mun ruveta anelemaan polvillaan peittoa ja tyynyä. Painukaa vittuun siitä. Laita vittu se ovi kiinni”.

Näitä lauseita vv [kantelija] toisti useaan kertaan. Rse [A] yritti puhuttaa vv [kantelijaa] ja sanoi, ”Ei tarvitse polvillaan anella, haluan vain tietää, aiotko jatkaa eilistä käytöstä ja muodostatko edelleen uhan henkilökunnalle”.

Vv [kantelija] jatkoi toistamista, ”Painukaa vittuun siitä. Laita vittu se ovi kiinni!!!”.

Vv [kantelijan] käytös muuttui tilanteessa erittäin nopeasti ja ennalta arvaamattomasti erittäin uhkaavaksi. Selli BE4 suljettu.

Selvityksen mukaan kantelijalle on annettu vuodevaatteet ja verkkarit 21.10.2018 klo 14.20. Kantelijan tarkkailuun sijoittaminen päättyi 22.10.2019 klo 13.45.

Rikosseuraamusesimies A:n mukaan tarkkailun täytäntöönpano ja olosuhteet on kokonaisvaltaisesti arvioitu kantelijan esittämien uhkauksien ja toiminnan johdosta. Tarkkailun täytäntöönpanoa ja olosuhteita on rajoitettu, koska se on ollut välttämätöntä tarkkailun tarkoituksen toteuttamiseksi. Tarkkailun täytäntöönpanoa ja olosuhteita ei ole missään vaiheessa rajoitettu perusteetta, eikä kyse ole ollut kustamisesta tai rankaisemisesta huonosta käytöksestä. Tilanteessa on pyritty saamaan normaali puheyhteys kantelijaan, jotta olisi mahdollista arvioida hänen tilaansa. Kantelija ei millään tavalla yrittänyt kommunikoida virkamiesten kanssa, vaikka hänelle useaan kertaan kerrottiin, ”haluamme ainoastaan yhdessä kanssasi asioiden sujuvan ja todeta että esittämäsi henkeen ja terveyteen kohdistuvat uhat ovat poistuneet.

Kantelijalle on lisätty hallussa pidettäviä vaatteita sekä vuodevaatteita asteittain sen mukaisesti, miten ja minkä tasoisen uhan hänen toimintansa tarkkailun täytäntöönpanolle aiheuttaa. Ainoastaan alushousujen ja patjan haltuun antaminen perustui siihen, että vanki ei pysty aiheuttamaan itselleen hengen ja terveyden vaaraa taikka estämään tarkkailun täytäntöönpanon toteuttamista.

Kantelijan toiminta ja käytös muuttuivat 21.10.2018. Tuolloin tehdyn kokonaisarvion perusteella pystyttiin arvioimaan, että kantelijan toiminnasta ei aiheudu sillä hetkellä vaaraa tarkkailun täytäntöönpanon ja olosuhteiden taikka vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka vangin turvallisuudelle. Kantelija pääsi toiveensa mukaisesti ulkoiluun 21.10.2018 klo 13.15 ja suihkuun klo 14.20 ja hänelle annettiin haltuun vuodevaatteet sekä RISE verkkarit klo 14.20.

Vankilan johtajan mukaan asiassa ei ole tullut ilmi syitä, miksi kantelijalle ei vankeusasetuksen 63 §:n mukaisesti annettu vuodevaatteita tai muita vaatteita kuin alushousut. Vangin oman turvallisuuden takaaminen ei ole edellyttänyt tätä, koska kantelijan käytös ei ole ollut itsetuhoista. Tältä osin johtaja pitää menettelyä virheellisenä. Asiassa saadun selvityksen ja rikosseuraamusesimies A:n kuulemisen perusteella vankilan johtaja katsoi, että vuodevaatteiden ja muiden vaatteiden antamatta jättäminen ei ole ollut perusteltua, ja että virheelliset päätökset ovat perustuneet väärään laintulkintaan.

Rikosseuraamusalueen aluekeskus yhtyi vankilan johtajan käsitykseen siitä, että asiassa on toimittu virheellisesti, kun kantelijalle ei ole annettu haltuun vuodevaatteita, hygieniatarvikkeita tai muita vaatteita kuin alushousut. Aluekeskuksen mukaan vuodevaatteet voidaan jättää antamatta vain, jos niiden antaminen vaarantaa vangin turvallisuuden. Näin ollen vuodevaatteiden antaminen haltuun voidaan evätä vain poikkeuksellisesti, esimerkiksi itsemurhan estämiseksi. Harkintaan ei tule vaikuttaa vangin muunlainen käytös. Asiassa ei ole tuotu esille seikkoja, joiden perusteella kantelijan olisi katsottu olevan itsetuhoinen, eikä perusteita vuodevaatteiden antamatta jättämiselle ole ollut.

Vangin on käytettävä tarkkailussa vankilan antamaa vaatetusta. Vangille on annettava tarkkailuun tarkoitettut vaatteet, eikä asiassa ole mahdollista harkita vaatteiden antamista tarkkailussa olevan vangin käytöksen perusteella. Apulaisoikeusasiamies on todennut (dnro 346/4/16, 347/4/16 ja 349/4/16), että vankeusasetuksen poikkeussäännös vangin oikeuksien rajoittamisesta tarkoittaa sitä, että vanki ei saa tarkkailussa käyttää omia vaatteitaan, vaan vangin on käytettävä vankilan antamaa vaatetusta. Tapauksessa on toimittu näin ollen virheellisesti, kun kantelija on jätetty selliin aluksi alasti ja hänelle on myöhemminkin annettu vain alushousut. Aluekeskus kiinnittää Helsingin vankilan huomiota asiaan.

3.3.3 Kannanotto

Vaatteiden haltuun antaminen

Vankeusasetuksen mukaan vangin on käytettävä tarkkailussa vankilan vaatetusta. Käsitykseni mukaan vankeuslaki tai muutkaan säännökset eivät mahdollista sitä, että vanki voitaisiin sijoittaa ilman vaatteita tarkkailuselliin.

Apulaisoikeusasiamies Pajuoja on edellä mainitussa 28.2.2017 tekemässään päätöksessään (346, 347, 349 ja 366/4/16) ottanut kantaa tapaukseen, jossa tarkkailuun sijoitetulle vangille ei ollut annettu vaatetusta. Päätöksessä todettiin mm. seuraavaa.

Vankien vaatteiden käytön perussäännös on vankeuslain 7 luvun 2 §, jossa säännellään siitä koska vanki voi käyttää omia vaatteita ja koska hänen on käytettävä vankilan vaatteita. Vaatteiden käytön osalta vankeusasetuksen 63 §:ssä on poikkeussäännös tarkkailun osalta siinä, että sen perusteella vanki ei saa käyttää omia vaatteita ollessaan sijoitettuna tarkkailuun, vaan hänen on käytettävä vankilan antamaa vaatetusta. Vankiloissa onkin erillään pidettäviä varten oma vaatetus, joka on suunniteltu siten, ettei sitä voi käyttää itsemurhan tekemiseen. Asetus-muistion mukaan tarkkailussa käytettävä vaatetus voisi erota tavallisesta vankilan vaatetuksesta esimerkiksi materiaailtaan. Edellä mainitussa vankeusasetuksen 63 §:ssä on nimenomaisesti todettu, että tarkkailun aikana vangin on käytettävä vankilan antamaa vaatetusta. Edellä mainittua asetusta vangin oikeuksien rajoittamisen tarkkailun aikana ei voida tulkita siten, että sen perusteella voitaisiin olla antamatta vangille vaatteita ja pitää häntä sellissä alasti. Todettakoon vielä, että käsitykseni mukaan vaatteiden kokonaan antamatta jättämisessä olisi kyse niin merkittävästi vangin oikeuksiin puuttuvasta asiasta, että siitä ei edes voitaisi antaa säännöstä asetuksen tasolla.

En voi myöskään ymmärtää vaatteiden antamatta jättämisen välttämättömyydelle tai tarpeellisuu-delle esitettyjä perusteita ja syitä. Vankilahan perusteli vaatteiden antamatta jättämistä kantelijan itsetuhoisuuden estämisellä, omaisuuden suojaamisella ja valvonnallisilla syillä.

En näe perustetta sille, millä tavoin eristyssellivaatetuksen tai vähintäänkin alushousujen/shortsien antaminen kantelijalle olisi lisännyt hänen itsetuhoisuuttaan tai millä tavalla alasti oleminen vähentäisi hänen itsetuhoisuuttaan. Käsitykseni mukaan asia on ennemminkin toisinpäin, kuten valvontakameran kuvastakin ilmeni. - - -"

Voin yhtyä apulaisoikeusasiamies Pajuojan edellä toteamaan. Kantelijaa on pidetty alasti tarkkailusellissä lähes neljä tuntia ennen kuin hänelle on annettu alushousut. Asiassa on siten menetelty lainvastaisesti, kun kantelijaa on pidetty ilman vaatteita alasti tarkkailusellissä.

Kantelija oli saanut t-paidan ja sukat vasta yli vuorokauden jälkeen ja verkkarit vasta yli kolmen vuorokauden jälkeen. En näe esitetyn perusteita siihen, millä tavalla muiden vaatteiden kuin alushousujen antaminen kantelijalle olisi aiheuttanut tapauksessa vaaraa hänelle itselleen tai tarkkailun täytäntöönpanolle. Yhdyn aluekeskuksen ja vankilan johtajan näkemykseen virheellisestä menettelystä myös siinä, kun kantelijalle ei ollut annettu muuta vaatetusta kuin alushousut.

Vuodevaatteiden ja patjan haltuun antaminen

Vankeusasetuksen perusteella tarkkailuun sijoitetulle voidaan olla antamatta vuodevaatteet ainoastaan silloin, jos niiden antaminen vaarantaa vangin turvallisuutta. Kantelija on saanut vuodevaatteet vasta yli kolmen vuorokauden kuluttua. Aluekeskus ja vankilan johtaja ovat todenneet, että asiassa ei ole tuotu esille seikkoja, joiden perusteella kantelijan olisi katsottu olevan itsetuhoinen, eikä vangin oman turvallisuuden takaaminen ole edellyttänyt vuodevaatteiden antamatta jättämistä. Yhdyn vankilan johtajan ja aluekeskuksen asiassa toteamaan. Katson, että vuodevaatteiden antamatta jättämistä ei ole voitu perustella kantelijan omalla turvallisuudella ja että asiassa on siten menetelty virheellisesti, kun kantelijalle ei ollut annettu vuodevaatteita.

Käsitykseni mukaan vuodevaatteiden antamatta jättämisen osalta menettelyn moitittavuutta lisää vielä se, että kantelija oli erikseen pyytänyt saada niitä haltuunsa. Vuodevaatteiden antamiselle on tällöin asetettu sellaisia edellytyksiä, joilla ei selvästikään ole yhtymäkohtia vangin oman turvallisuuden vaarantumisen kanssa.

Kantelijalla on annettu tarkkailuselliin patja vasta lähes neljän tunnin kuluttua selliin sijoittamisesta. Vankiloissa on erikseen eristyssellejä varten suunnitellut omat patjat. Käsitykseni mukaan patjan olisi pitänyt olla tarkkailusellissä jo silloin, kun kantelija on selliin sijoitettu ja antaa se hänelle välittömästi sen jälkeen. Käsitykseni mukaan asiassa on tältäkin osin menetelty virheellisesti.

Hygieniatarvikkeiden haltuun antaminen

Kantelijan mukaan hänelle ei annettu hygieniatarvikkeita ja hän ei voinut pestä hampaita tarkkailun aikana.

Vankeusasetuksen 63 §:n mukaan tarkkailuun sijoitetun vangin peseytyminen tapahtuu erillään muista vangeista. Pidän selvänä, että peseytymiseen sisältyy myös mahdollisuus hampaiden pesuun.

Saadussa selvityksessä ei ole nimenomaisesti otettu kantaa hygieniatarvikkeiden saamiseen, vaikka selvityspyynnössä niin oli pyydetty. Kantelun ja saadun muun selvityksen perusteella minulla ei ole aihetta epäillä, että kantelijan väite ei pitäisi asiassa paikkansa. Yhdyn aluekeskuksen näkemykseen, jonka mukaan asiassa on toimittu virheellisesti, kun kantelijalle ei ole annettu hygieniatarvikkeita ja mahdollisuutta hampaiden pesuun tarkkailun aikana.

3.4 Kameravalvonta ja valvomon henkilökunnan sukupuoli

Kantelussa epäillään, että naisia oli valvomossa seuraamassa tilannetta, kun kantelija henkilöntarkastuksessa riisutettiin alasti eristysosaston käytävällä ja kun hänet sen jälkeen alastomana sijoitettiin tarkkailuselliin.

3.4.1 Saatu selvitys

Rikosseuraamusesimies A:n mukaan eristysosaston käytävällä ei ole kameravalvontaa. Osastolle johtavat ovet ovat olleet suljettuina, jotta tilaan ei pääse ulkopuolisia henkilöitä.

Vankilan johtajan mukaan valvomossa työskentelee yksi naisvartija, joka oli kyseisenä päivänä työvuorossa. Johtaja on kuullut vartija [nimi poistettu] suullisesti ja hän ei pystynyt enää tarkasti muistamaan tapausta, mutta kertoi yleisellä tasolla, että kameran resoluutio on niin heikko ja kuvaruudun koko niin pieni, että henkilön yksityiskohtaisia kehonpiirteitä ei havaitse. Hän myös tietää, että riisutettaessa henkilöä, paikalla saa olla vain samaa sukupuolta olevia henkilöitä. Tästä syystä hän luottaa tarkkailusellien valvonnan miespuolisten kollegoidensa tehtäväksi. Tarkkailussa ilman vaatteita olevien henkilöiden määrä on erittäin vähäinen. Vankilan johtaja ei ole pitänyt perusteltuna olla sijoittamatta naisia valvomotehtäviin pelkästään siitä syystä, että valvomon monitorista näkyy tarkkailuselliin. Vankila kuitenkin etsii toimintamallia tällaisten, sinänsä harvinaisten tapausten varalta. Ratkaisuna voisi olla käytäntö, että naisvartija vaihdetaan miespuoliseen vartijaan siksi ajaksi, kun henkilö on tarkkailussa ilman vaatteita.

Rikosseuraamusalueen aluekeskuksen mukaan lähtökohtana tulisi olla toimintatapojen muuttaminen niin, ettei tarkkailuun sijoitettaisi vankeja alastomana. Vangin ei myöskään voida olettaa tietävän tarkasti, millainen kuva valvomoon hänestä välittyy tai kuka pystyy näkemään valvontakameran välittämän kuvan. Näin ollen tilanne tuntuu vangista yhtä lailla nöyryyttävältä, vaikka todellisuudessa valvontakameran valvomoon välittämä kuva olisikin epätarkka, eikä sitä katsoisi kuin vangin kanssa samaa sukupuolta olevat virkamiehet.

3.4.2 Kannanotto

Oikeusasiamiehen ratkaisuihin (esim. 4252/4/08 ja 360/4/09) on katsottu, että vankien riisuttamisia sisältäviä tarkastuksia ei tulisi tehdä kameravalvonnassa. On myös pidetty erittäin tärkeänä sitä, että valvomossa valvontaa suorittavat henkilöt eivät ole tällöin ainakaan eri sukupuolta vangin kanssa. Mikäli valvomossa on riisutun kanssa eri sukupuolta olevia henkilöitä, niin on huolehdittava siitä, että he eivät seuraa riisuttamista valvontamonitoreista. Selvydeksi todettakoon, että tämä ei koske pelkästään keskusvalvomoa vaan myös osastokohtaisia tiloja, joista vankeja voidaan valvoa kameravalvonnalla.

Selvityksen mukaan eristysosaston käytävällä ei ole kameravalvontaa. Kantelijan alastomaksi riisuttaminen henkilöntarkastuksessa ei siten tapahtunut kameravalvonnassa.

Tarkkailuun ja eristämistarkkailuun sijoittamiset ovat ainoat tilanteet, jolloin vankia voidaan sellissä ollessaan valvoa kameravalvonnalla. Käsitykseni mukaan vankeja ei voida kummassakaan tilanteessa milloinkaan sijoittaa selliin ilman vaatteiden antamista. Oikeusasiamiehen ratkaisuihin on lähdetty myös siitä, että tarkkailuun sijoitettujen yksityisyydensuojan kannalta ei voida pitää hyväksyttävänä sitä, että heidän wc:ssä asiointi voi tulla tarkkailtavaksi kameravalvonnalla. Vankiloissa on yleensä toimittu niin, että valvontakameran kuva on sumennettu wc-istuimen kohdalla. Edellä todetun mukaisesti toimittaessa tilanteen ei siten pitäisi olla erityisen ongelmallinen valvomohenkilökunnan sukupuolen osalta.

Saadun selvityksen perusteella valvomossa on kyseisenä päivänä työskennellyt yksi naisvartija. Selvityksessä on jäänyt epäselväksi, onko naisvartija ollut työssä sinä aikana, kun kantelijaa on pidetty alasti tarkkailusellissä. Vankilan johtajan selvityksen mukaan vankilassa etsitään toimintamallia tällaisten, sinänsä harvinaisten tapausten varalta. Edellä todetun perusteella katson, että asia ei tältä osin anna minulle aiheutta enempään kuin että kiinnitän vankilan huomiota edellä toteamaani.

3.5 Yhteenveto

Vankilassa on edellä ilmenevällä tavalla menetelty useissa kohdin lainvastaisesti tai muuten virheellisesti kantelijaa tarkkailuun sijoitettaessa. Tapauksessa on menetelty lainvastaisesti, kun kantelija on sijoitettu tarkkailuselliin alasti ja sidottuna. Kantelijalta on perusteetta evätty myös vaatteiden ja vuodevaatteiden saaminen tarkkailuselliin. Kantelijaa henkilöntarkastuksessa riisutettaessa toimenpiteeseen on osallistunut toista sukupuolta olevan henkilö. Tapauksessa on ilmennyt myös lievempiä virheellisyyksiä.

Katson, että tapauksessa kantelijan ihmisarvoa on loukattu erityisesti siinä, kun hänet on sijoitettu lähes neljäksi tunniksi alasti tarkkailuselliin kädet selän taakse sidottuna. Käsitykseni mukaan asiassa on huomioitava myös se, että kantelija on ollut kyseisen ajan kameravalvonnassa. Tulen esittämään, että kantelijalle suoritettaisiin tapauksen johdosta hyvitystä.

Käsitykseni mukaan rikosseuraamusesimies A:n toiminta antaa aiheen arvosteluun monilta osin. Saadun selvityksen perusteella A on ainakin pääosin vastuussa tehdyistä lainvastaisista tai muuten virheellisistä ratkaisuista. Rikosseuraamusesimies A:n esittämät tulkinnat säännöksistä ja toiminnoilleen esittämät perustelut ovat myös monilta osin vääriä ja virheellisiä.

Rikosseuraamusesimies A:n esittämät perustelut ovat myös sellaiset, että ne mahdollistaisivat kyseiset toimenpiteet erittäin usein vankeja tarkkailuun tai muulla perusteella eristysselliin sijoitettaessa. Tältä osin herää kysymys siitä, onko kantelijan tapauksessa kyse poikkeuksellisesta yksittäistapauksesta vai ovatko toimintatavat olleet vankilassa yleisemminkin käytössä. Tämän johdosta pidän perusteltuna, että vankilassa käydään perusteellisesti läpi vankilan käytännöt ja toimintatavat asiassa.

Vankilan johtaja on antanut rikosseuraamusesimies A:lle työnjohdollisen muistutuksen virheellisestä menettelystä ja ohjeistanut häntä vastaisen varalle. En pidä tätä kuitenkaan yksistään riittävänä seuraamuksena edellä mainitusta lainvastaisesta ja virheellisestä toiminnasta. Tämän johdosta annan rikosseuraamusesimies A:lle huomautuksen lainvastaisesta menettelystä kantelijan tarkkailuun sijoittamisessa.

4 TOIMENPITEET

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla annan Helsingin vankilan rikosseuraamusesimies A:lle huomautuksen vastaisen varalle edellä kohdissa 3.1.3, 3.2.3 ja 3.3.3 ilmenevästä lainvastaisesta menettelystä henkilöntarkastuksen suorittamisessa, sitomisessa sekä vaatteiden ja vuodevaatteiden antamatta jättämisessä. Tässä tarkoituksessa lähetän rikosseuraamusesimies A:lle jäljennöksen tästä päätöksestä.

Saatan rikosseuraamusesimies A:n tietoon myös kohdassa 3.1.3 esittämäni käsityksen henkilökunnan määrästä henkilöntarkastusta toimitettaessa ja toimivallasta tehdä tarkkailupäätös.

Saatan Helsingin vankilan tietoon kohdassa 3.1.3 esittämäni käsityksen henkilöntarkastuksen suorittamistavasta ja toimivallasta tehdä tarkkailupäätös, kohdassa 3.4.3 esittämäni käsityksen riisutetun vangin valvonnasta kameravalvonnalla ja kohdassa 3.5 esittämäni käsityksen tarpeesta käydä perusteellisesti läpi vankilan käytännöt ja toimintatavat vankeja tarkkailuun ja eristysselliin sijoitettaessa. Tässä tarkoituksessa lähetän tämän päätöksen tiedoksi Helsingin vankilan johtajalle.

Lähetän päätöksen tiedoksi myös Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen aluekeskukselle ja Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikölle.

Lisäksi totean seuraavaa.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n 1 momentin mukaan oikeusasiamies voi laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa tehdä toimivaltaiselle viranomaiselle esityksen tapahtuneen virheen oikaisemiseksi tai epäkohdan korjaamiseksi. Oikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä on myös katsottu, että oikeusasiamies voi perusoikeuksien valvontatehtävänsä puitteissa tehdä perusoikeuksien loukkausten johdosta hyvitysesityksiä. Perustuslakivaliokunta on pitänyt esityksen tekemistä asian sopimiseksi ja hyvityksestä selvissä tapauksissa perusteltuna yksilöiden pääsemiseksi oikeuksiinsa, sovinnollisen ratkaisun löytämiseksi ja turhien oikeusriitojen välttämiseksi (PeVM 12/2010 vp).

Tapauksessa kantelija on joutunut olemaan alasti kädet selän taakse sidottuna tarkkailuun sijoitettaessa. Menettelyn loukkaavuutta ja moitittavuutta lisää sen varsin pitkäaikainen kesto ja sen tapahtuminen kameravalvonnassa. Kantelijaa henkilöntarkastuksessa riisutettaessa toimenpiteeseen on osallistunut toista sukupuolta olevan henkilö. Kantelijalta on perusteetta evätty myös vaatteiden ja vuodevaatteita saaminen tarkkailuselliin.

Kantelijan olosuhteet tarkkailun aikana olivat säännöstenvastaiset ja hänen ihmisarvoaan loukkaavat. Käsitakseni mukaan kantelija on tapauksessa joutunut perustuslain 7 ja 10 §:n sekä EIS:n 8 artiklan vastaisen kohtelun kohteeksi tarkkailuun sijoittamisen aikana. En pidä poissuljettuna myöskään Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 3 artiklassa turvattujen oikeuksien loukkaamista, ainakaan artiklassa tarkoitettua halventavan kohtelun kannalta. Esitän, että Suomen valtio korvaa kantelijalle hänen epäasiallisen ja ihmisarvoa loukanneen kohtelun. Perustelen tätä esitystäni vielä seuraavasti.

Voimassa olevan vahingonkorvauslain mukainen korvausvastuu on niin pitkälti rajoitettua, että sääntelyn ei voi sanoa tarjoavan tehokasta oikeussuojakeinoja perus- ja ihmisoikeusloukkausten hyvittämiseksi. Käsitakseni mukaan tässä tapauksessa on osittain tulkinnanvaraista, tulisiko kyseeseen esimerkiksi vahingonkorvauslain mukainen niin sanottu kärsimyskorvaus, joka edellyttäisi sitä, että kantelijan ihmisarvoa on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu.

Ihmisoikeussopimuksen 13 artiklassa, joka on meillä lain tasoisesti voimassa, on kuitenkin taattu oikeus tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin ihmisoikeusloukkauksissa. Kärsimyskorvaus on eräissä tapauksissa mahdollista perustaa siihen. Korkeimman oikeuden ratkaisut KKO:2008:10, KKO:2011:38 ja KKO 2012:81 osoittavat, että vahingonkorvauksesta tai hyvitystä on mahdollista suorittaa perus- ja ihmisoikeusloukkauksen perusteella myös ilman kansallisen lainsäädännön nimenomaista tukea.

Edellä mainitussa tarkoituksessa lähetän Valtiokonttorille jäljennöksen tästä päätöksestäni. Pyydän Valtiokonttoria ilmoittamaan minulle viimeistään 1.12.2019, mihin toimenpiteisiin esitykseni ihmisoikeusloukkauksen hyvittämisestä on antanut aihetta.